

Sörg, Mart

Working Paper

Uusimmat kehityspiirteet Viron rahataloudessa

Bank of Finland Discussion Papers, No. 6/1991

Provided in Cooperation with:

Bank of Finland, Helsinki

Suggested Citation: Sörg, Mart (1991) : Uusimmat kehityspiirteet Viron rahataloudessa, Bank of Finland Discussion Papers, No. 6/1991, ISBN 951-686-281-0, Bank of Finland, Helsinki, <https://nbn-resolving.de/urn:nbn:fi:bof-201808011814>

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/211609>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

Mart Sõrg*

Suomen Pankin tutkimusosasto
3.5.1991

**UUSIMMAT KEHITYSPIIRTEET
VIRON RAHATALOUDESSA**

* Mart Sõrg on Tarton yliopiston professori ja taloustieteellisen tiedekunnan dekaani sekä Eesti Pankin neuvos. Hän vieraili Suomen Pankin tutkimusosastolla keväällä 1991.

ISBN 951-686-281-0
ISSN 0785-3572

Suomen Pankin monistuskeskus
Helsinki 1991

ESIPUHE

Kirjoittamassani Suomen Pankin keskustelualoitteessa No 21/90 "Viron rahatalouden kehittämisen strategia" esitin muutaman arvion Viron pankki- ja rahajärjestelmän uudistuksen odotettavissa olevista tuloksista. Kirjoituksen ilmestymisestä on kulunut jo runsaat puoli vuotta ja tänä aikana on käynyt ilmi, ettei kehitys ole kaikilta osiltaan kulkenut odotusten mukaan. Haluttujen muutosten (rahauudistuksen toteuttaminen, Eesti Pankin aseman vahvistaminen) toteutus on selvästikin sujunut odotettua hitaammin, samalla kun talouden lamautumisprosessit ovat edenneet erittäin nopeasti.

Tämän selvitykseni tarkoituksena on antaa suomalaisille talousasiantuntijoille lisätietoja Viron rahatalouden nykytilanteesta sekä kehittymismahdollisuuksista. Eniten huomiota olen kiinnittänyt Viron pankkijärjestelmän saneerauskysymyksiin. Raportissa käsittelemistäni luvuista valtaosa on peräisin Eesti Pankin sisäisistä raporteista eikä niitä ole lähdeviittauksissa erikseen mainittu.

Vierailuni Suomen Pankin tutkimusosastolla on pankin useiden henkilöiden ystävällisellä myötävaikutuksella onnistunut nähdäkseni erinomaisesti. Erikseen haluaisin mainita Tom Kokkolalta ja Juhani Hirvoselta saamani avun raportin viimeistelyssä ja kieliasun korjaamisessa sekä Marita Castrénin vaivannäön tekstin huolellisessa puhtaaksikirjoituksessa. Kiitokseni kaikille.

Helsingissä 15.3.1991

Mart Sörg

SISÄLTÖ

	sivu
ESIPUHE	3
1 EESTI PANK TIELLÄ KESKUSPANKIKSI	7
1.1 Toimintapuitteiden luominen	7
1.2 Aseman varmistaminen	12
2 PANKKIEN KEHITYS	15
2.1 Pankkiverkoston saneeraus	16
2.2 Pankkitoiminnan kehitys	20
3 RAHATALOUDEN KEHITYSNÄKYMÄT	23
3.1 Muutosten suuntia	23
3.2 Arvio jatkokehityksestä	27
LÄHTEET	

1 EESTI PANK TIELLÄ KESKUSPANKIKSI

Vuodesta 1940 vuoteen 1989 asti Viron pankkijärjestelmästä puuttui tasavallan oma johtoelin. Koko pankkitoimintaa hallitsi ja ohjasi Neuvostoliiton valtionpankki (Gosbank) tasavallassa olevan konttorinsa sekä yleisliittolaisten valtiollisten pankkien Moskovassa sijaitsevien keskuselinten välityksellä. Tilanne muuttui de jure 15. joulukuuta 1989, kun Viron Korkein Neuvosto saattoi voimaan asetuksen Eesti Pankin (EP) perustamisesta. EP:n tärkeimmäksi tehtäväksi tuli johtaa Moskovasta riippumattoman pankkijärjestelmän luomista Viroon ja sitä kautta käytännössä edesauttaa sekä taloudellisen itsenäisyyden saavuttamista että normaalin markkinatalouden palauttamista tasavallassa.

Eesti Pank on Viron pankkilain sekä ohjesääntönsä mukaan keskuspankki, joka toimii parlamentin takuulla ja hoidossa. Sen päätehtävät ovat tasavallan rahatalouden strategian suunnittelu ja toteuttaminen, tasavallan raha- ja luottojärjestelmän hallinta sekä tasavallan rahatalouden pitäminen vakaana.

Laillisten oikeuksiensa toteuttamisessa EP joutui ensimmäisenä toimintavuotenaan taistelemaan kahdella taholla: sekä toimintapuitteittensa luomisessa että keskuspankkiasemansa varmistamisessa. Kummassakin menestystä on eri syistä saavutettu vain suurten vaikeuksien kautta.

1.1 Toimintapuitteiden luominen

Yhtenä pääkohtana Eesti Pankin toimintapuitteiden luomisessa on ollut rahataloutta koskevien määräysten laatiminen. Tärkeimmät pankkijärjestelmän toimintasäännöt kuten Viron pankkilaki ja EP:n ohjesääntö on hyväksytty parlamentissa. Lisäksi on saatettu voimaan mm. valuuttahuutokauppojen järjestämistä ja uusien liikepankkien perustamista koskevat määräykset. Silti useat pankkitoiminnan osa-alueet (erityisesti emissiotointa ja tilisiirrot) toimivat kokonaan tai osittain Gosbankin lakien mukaan, koska liikkeessä on yleisliittolainen valuutta ja tiliruplat (kuten tavaratkin) kulkevat vapaasti yli tasavaltojen rajojen.

Pankkitoimintaa koskevan lakipaketin valmistelutyöt sujuvat kuitenkin odotettua hitaammin. Tämä johtuu etupäässä EP:sta riippumattomista syistä. Tärkein niistä on se, että Viron talousuudistuksen toteuttamishjelmassa on vielä paljon epäselvyyksiä ja ristiriitoja. Mutta on myös muutamia muita syitä. Voidaan mainita, että EP osallistui vuonna 1990 yli kymmenen lain ja päätöksen valmistelutyöhön, mutta pankin palkkalistoilla oli vuoden 1990 keväällä ainoastaan vajaat kaksikymmentä henkilöä. Henkilökunta joutui valmistelemaan lakiehdotuksia jokapäiväisten pankin perustehtävien ohella. Sitä paitsi kaikille mukana olleille tällainen työ oli ennestään tuntematonta.

Väittäisin kuitenkin, ettei omien sääntöjen riittämättömyys toistaiseksi vaikuta kovinkaan kielteisesti pankkitoiminnan tulokseen tai pankkijärjestelmän liiketalouspohjalle siirtymisen nopeuteen Virossa, koska pankeilla on varsin vapaat kädet perustoimintansa ja tavoitteidensa toteuttamiseen. Tästä huolimatta uusien ohjeiden laatiminen rahalaitoksille ei EP:n toiminnassa voi enää pitkään jäädä päivittäisten tehtävien varjoon, vaan pankin olisikin jatkossa lisättävä sekä henkilökuntaansa että sen koulutusta toimintakykynsä parantamiseksi.

Joulukuun 28 päivänä 1989 nimitettiin Eesti Pankin presidentiksi entinen Viron varapääministeri, taloustieteen tohtori Rein Otsason. Pian tämän jälkeen (16.2.1990) hän perusti EP:iin 6 toimintayksikköä: keskuspankkipolitiikan, ulkomaanvaluutan, maksuvälineiden ja ulkomaisen maksuliikkeen osastot sekä hallinto- ja kirjanpito-osastot. EP:n lisäahtyneiden tehtävien takia organisaatiota muutettiin 16. marraskuuta 1990. Silloin hallinto-osaston tilalle luotiin 4 uutta yksikköä (talous-, henkilöstö- ja koulutusosastot sekä yleinen osasto) sekä perustettiin seuraavat täysin uudet osastot: luottotoiminnan osasto, tiedotusosasto sekä pankki- ja taloustutkimuksen osasto.

Vuoden 1990 lopussa EP:ssa työskenteli päätoimisesti jo 37 henkeä ja sivutoimisesti 11 henkeä. Päätoimisista virkailijoista yliopistokoulutuksen saaneita oli 24, joista rahatalouden alalta 5 ja taloustieteen muilta alueilta 10 henkeä. Vuoden 1990 marraskuussa Neuvostoliiton Ulkomaantalouden pankki (Vnešekombank) antoi Tallinnan konttorinsa EP:lle. Tämä muutettiin EP:n ulkomaanoperaatioiden osastoksi. Sen henkilökuntaan kuuluu nykyään 47 ihmistä.

Kuitenkin henkilöstöongelmien ratkaisemisessa on paljon vaikeuksia. Esimerkiksi pankkitarkastusvirastoa ei ole vielä ehditty perustaa (Viron pankkilain mukaisesti EP:n tehtävä), joten tasavallassamme sijaitsevat pankit ovat jo lähes vuoden olleet pankkitarkastuksen ulkopuolella, koska myös Gosbank on lopettanut niiden tarkastuksen. Yleisesti ottaen EP:n henkilökuntaongelmien syitä saa etsiä sekä asiantuntijoiden puutteesta tasavallassa että EP:n aseman jatkuvasta epävarmuudesta, jonka takia joskus hakeudutaan mieluummin töihin muihin pankkeihin.

Päästäkseen henkilökuntaongelmistaan on EP:n johtokunta tiivistänyt yhteistyötä korkeakoulujen taloustieteellisten tiedekuntien sekä ulkomaisten pankkien kanssa. Suomen Pankin antama apu on ollut erittäin arvokasta. Se on jatkuvasti kouluttanut EP:n henkilöitä (Sörg, Meerits, Löhmus) tarjoamalla heille harjoittelumahdollisuuksia rahoituksineen SP:n tutkimusosastolla.

Pankkialalla työskentelevien perehtymistä markkinaehtoiseen pankkitoimintaan pyritään nopeuttamaan järjestämällä runsaasti erilaisia pikakursseja. Esimerkkinä voidaan mainita 8 päivän pituinen pankkialan seminaari (11. - 18.3.1991), jonka organisoivat yhdessä Armit Oy ja EP. Seminaarin pääluennoitsijoiksi kutsuttiin KOP:n osastopäällikkö Erkki Nurmi sekä Helsingin pörssin meklari-konsultti Henri Malvet. Seminaarissa luennoivat lisäksi Tarton yliopiston, Tallinnan teknisen yliopiston, Eestin talousjohtajien instituutin, Talousministeriön sekä EP:n ja Gosbankin asiantuntijat. Parhailaan ponnistellaan myös EP:n oman koulutuskeskuksen luomiseksi.

Eesti Pankin strategista ohjaamista on myös tehostettu. Tammikuun 22 päivänä 1990 Viron parlamentti nimitti EP:lle viisihenksen neuvoston. Sen puhemiehenä toimi aluksi pankin presidentti, mutta parlamentin päätöksellä kesäkuun 28 päivänä 1990 nämä kaksi virkaa erotettiin toisistaan. Koska näin pieni neuvosto saattoi ratkaista tasavallan pankkialan tärkeimpiä kysymyksiä vain kahdella äänellä (neuvoston päätösvaltaisuuteen tarvitaan 3 jäsentä ja päätös hyväksytään 2 äänel-

lä), päätettiin EP:n neuvostoa myös suurentaa 4 jäsenellä sen omasta pyynnöstä 20 päivänä joulukuuta.

Viron parlamentti on nyt nimittänyt viideksi vuodeksi EP:n neuvostoon seuraavat neuvokset: Eestin tasavallan korkeimman neuvoston puhemiehen (presidentin) neuvonantaja, taloustieteen tohtori Raimund Hagelberg; Ruotsin kuningaskunnan pankkihenkilö, tiedetohtori Rudolf Jalakas; Eestin Ammattiyhdistysten keskusliiton puhemies, talousliseniaatti, Siim Kallas; Eestin tasavallan finanssiministeri Rein Miller; Eesti Pankin presidentti, taloustieteen tohtori Rein Otsason; Eestin tasavallan hallituksen neuvonantaja, talousliseniaatti Iri Proos; Tarton yliopiston dekaani, taloustieteen tohtori Mart Sõrg; Eestin tasavallan korkeimman neuvoston kansanedustaja Ylo Uluots; Eestin tasavallan korkeimman neuvoston kansanedustaja ja talouskomission puhemies Ants Veetõusme.

Vuoden 1990 joulukuussa uusitun EP:n neuvoston puhemieheksi valittiin tasavallan presidentin ehdottamana Siim Kallas, mutta hän ei saanut parlamentissa riittävää tukea. Siten neuvoston on käsiteltävä puhemieskysymystä uudestaan.

Vuonna 1990 neuvosto järjesti 19 kokousta, joissa käsiteltiin 76 erilaista kysymystä: muun muassa pankkitoiminnan perusteita Virossa 9 kertaa, oman rahan perustamiskysymyksiä 8 kertaa ja EP:n henkilöstökysymyksiä 3 kertaa. Muut kysymykset olivat konkreettisia rahatalouden ohjaamista koskevia asioita.

Kolmas tapa luoda pohjaa EP:n menestykselliselle toiminnalle on pyrkiä vakavaraiseen taloudelliseen asemaan. Tässä on suurin edistys saavutettu omarahoituksen osalta. Viron hallitus antoi EP:lle vuoden 1990 ensimmäiselle puoliskolle rahoitusta 79 400 ruplaa, mutta 1 heinäkuuta 1990 alkaen EP alkoi toimia omalla rahoituksella. Vaikka EP ottikin Viron valtiolliselta vakuutusyhtiöltä kahdeksi vuodeksi 6 miljoonaa ruplaa lainaa, sen toiminta tuotti jo vuoden 1990 toisella vuosipuoliskolla voittoa, kuten taulukosta 1 käy ilmi.

TAULUKKO 1. Eesti Pankin tulot ja menot vuoden 1990 toisella puoliskolla (1000 ruplaa)

Tulot		Menot	
Luottokorot	517	Hallintomenot	258
Ulkomaanvaluutan huutokauppojen vero	6	Maksetut luottokorot	68
Valuuttahuutokauppojen tulot (voitto)	44	EP:n talletustodistuksien myyntikustannus	66
Valtion budjetin rahojen tilijäännös	4	Yhteensä	392
EP:n koearvopaperien myynti	3	Voitto	182
Yhteensä	574		

Taulukon täydennykseksi voidaan lisätä, että luottokorkoja maksettiin EP:lle enemmänkin, mutta ennakkomaksuja ei ole kirjattu tuloihin. EP:n talletustodistusten myynti ei tuottanut tappioita, sillä tuotto oli 38 575 ruplaa (myynti jatkuu vielä). Menopuolella 66 000 ruplaa muodostuu vain valmistelu- ja emissiokustannuksista. Saavutetusta voitosta neljännes (45 500 ruplaa) siirrettiin EP:n neuvoston päätöksellä vararahastoon ja jäljelle jäävä 136,5 tuhatta ruplaa kehitysrahastoon.

Sidotun oman pääoman osalta EP:n tilanne on epätydyttävä. Ohjesäännön mukaan sen pitäisi olla 400 miljoonaa ruplaa, mutta vuonna 1990 hallitus antoi valtionbudjetista vain 10 miljoonaa ja vuoden 1991 budjetissa ei ole lainkaan varattu rahaa sen lisäämiseksi. EP:n neuvosto on tehnyt muutamia ehdotuksia parlamentille sekä hallitukselle tarpeellisten varojen löytämiseksi. Neuvosto ehdotti esimerkiksi, että EP:lle annettaisiin osa valtiollisten yritysten osakkeista, ts. EP saisi oikeuden käyttää ulkomaaluottojen takuiksi Viron luonnonvaroja. Monesta syystä nämä mahdollisuudet ovat kuitenkin vielä luonnosvaiheessa.

Eesti Pankilla ei ole myöskään riittäviä toimitiloja. Perustamisensa jälkeen pankki alkoi toimia Eestin ministerineuvoston talossa. Henkilökunnan kasvaessa EP muutti vuoden 1990 kesällä suurempiin vuokra-

tiloihin (osoite: Kentmanni 13). Valitettavasti siellä ei kuitenkaan ole tarpeellisia holveja valuuttojen säilyttämiseksi eikä riittäviä mahdollisuuksia turvajärjestelyjä varten. EP onkin anonut hallitukselta, että pankille annettaisiin väliaikaisesti entinen pankkirakennus (osoite: Suur-Karjakatu 20). Siihen hallitus myös suostui, mutta talon nykyinen omistaja (Tiedotusministeriö) ei ole löytänyt itselleen muualta sopivia tiloja. Kysymys ratkaistaneen lopullisesti vasta, kun Gosbankin Eestin tasavallassa oleva konttori lopettaa toimintansa ja EP:lta vuonna 1940 Gosbankille takavarikoitu pankkirakennus palautetaan. Tämä voi tapahtua lähiaikoina, sillä Neuvostoliiton joulukuussa vuonna 1990 hyväksytyssä pankkilaisissa sallitaan, että Gosbankin tasavalloissa sijaitsevien konttorien oikeudet annetaan tasavaltojen keskuspankeille.

1.2 Aseman varmistaminen

Viron pankkilain sekä oman ohjesääntönsä mukaan Eesti Pank on keskuspankki, joka toimii parlamentin takuulla ja hoidossa. Viron omien lakien perusteella EP:lle on annettu yksinoikeus laskea liikkeeseen seteleitä ja kolikoita sekä huolehtia rahahuollosta tasavallan alueella. Oikeudet myönnettiin EP:lle oloissa, joissa tasavallan alueella oli käytössä yleisliittolainen valuutta ja koko pankkijärjestelmä oli Neuvostoliiton keskuspankin (Gosbankin) alaisuudessa. Saavuttaakseen sille luvattua asemaa tasavallan keskuspankkina EP:n oli taisteltava Gosbankin syrjäyttämiseksi johtavasta asemasta tasavallan alueella. Tähän käytettiin kahta menettelytapaa. Yhtenä oli sopimusneuvottelut Neuvostoliiton Gosbankin ja yleisliittolaisten pankkien Moskovan pääkonttorien kanssa niiden oikeuksien siirtämiseksi tasavallan keskuspankille. Toisena oli suostuttaa Virossa sijaitsevat pankkikonttorit käyttämään EP:n ohjeita toiminnassaan.

Eesti Pank on jatkuvasti menestyynyt ponnistuksissaan saada Moskovasta itselleen lisäoikeuksia, vaikka odotukset alun perin olivatkin suurempia. Esimerkkinä voidaan mainita, että vuoden 1990 loppuun mennessä itsenäistyi kolmen yleisliittolaisen pankin, Promstroibankin, (Rakennusteollisen pankin), Agroprombankin (Maatalousteollisen pankin) ja Žilsotsbankin (Asunto- ja sosiaalipankin) Virossa sijaitsevat konttorit. Jo vähän aikaisemmin oli allekirjoitettu sopimus Neuvostoliiton

Vnešekombankin (Ulkomaantalouden pankin) ja EP:n välillä siitä, että Vnešekombankin haarakonttorin toiminta Tallinnassa lopetetaan ja että tämän kaikki varat ja oikeudet siirretään EP:lle, joka perustaa sen tilalle ulkomaanoperaatioiden osaston. Sitä kautta EP sai oikeuden ohjata valuuttavarannon sijoittamista ja suorittaa valuuttaoperaatioita viidellätoista valuutalla: USD, CAD, JPY, FIM, SEK, NOK, DKK, GBP, FRF, DEM, NLG, CHF, ATS, AUD ja ITL. Parhailaan suorittaa 27 pankkikonttoria valuuttaoperaatioita EP:n välityksellä. Mainittu sopimus johti niin ikään siihen, että Neuvostoliiton tulliviranomaiset alkoivat tunnustaa EP:n kirjoittamia ulkomaanvaluutan vientilupia.

Eesti Pankin arvovallan kohoamisesta sekä riippumattomuuden kasvusta suhteessa Moskovaan kertoo mm. se tosiasia, että Gosbank kysyi EP:n virallista kantaa, ennen kuin se myönsi kahdelle Viron liikepankille (Tartu Kommertspankille ja Balti Uhispankille) ulkomaanvaluuttaoperaatioiden lisenssit. Käytettävissä olevien tietojen mukaan näitä on myönnetty alle kymmenen kappaletta koko Neuvostoliiton alueella.

Lisävauhtia EP:n keskuspankkiaseman vahvistamiseen saattaa tuoda Neuvostoliiton pankkilaki sekä laki Neuvostoliiton valtionpankista, joissa sanotaan, että keskuspankkien toiminta reservijärjestelmää lukuunottamatta määräytyy tasavaltojen lakien mukaan. Edelleen sanotaan, että uusien pankkien perustamislupia saavat myöntää myös tasavaltojen keskuspankit. Lukiessa mainittujen lakien pykälää huomaa, että niillä on paljon yhteistä Viron pankkilain ja EP:n ohjesäännön kanssa. Esimerkiksi liikkeessä olevan rahan määrää säännöstellään taloudellisilla menetelmillä. Neuvostoliiton pankkilain sisällön ja luonteen perusteella voikin toisaalta korostaa, että EP:n toiminta on ilmeisesti nopeuttanut koko Neuvostoliiton pankkijärjestelmän uudistamista markkinakelpoiseen suuntaan.

Optimismiin täytyy kuitenkin suhtautua tietyin varauksin. Syynä on se, että Neuvostoliiton pankkilaissa on pykälää, jotka antavat Gosbankille oikeudet antaa suoria käskyjä koko pankkiverkostolle uuteen järjestelmään siirtymiseen tarvittavan siirtymäkauden aikana. Esimerkkinä mainittakoon, että Gosbank sai presidentin asetuksella marraskuussa 1990 oikeuden kiinnittää liikepankkien luottokorkojen ylärajat sekä talletuksille maksettavien korkojen alarajat. Mutta myönnetyt ylärajat sekä

korkomarginaali ovat riittämättömiä liikepankkien vakavaraisuuden ja kannattavuuden hoitamiseen nykyoloissa (suuret riskit). Siksi liikepankit Virossa ja ilmeisesti muuallakin kiertävät näitä rajoja käytännössä. Saattaa olla, että Neuvostoliiton tuoreessa pankkilaissa pankeille sekä tasavaltojen keskuspankeille luvatut oikeudet jäävät pitkäksi aikaa vain paperille.

Eesti Pankilla on kaksi tärkeätä välinettä, joilla se voi ohjata liikepankkitoimintaa. Yksi on perustamislupien myöntäminen. Viime vuonna kaksi uutta pankkia (Lõnna-Eesti Arengupank ja Lääne-Eesti Pank) hakivat perustamislupaa vain EP:lta, eivätkä myös Gosbankilta Moskovasta kuten muut. Vuoden vaihteessa oli EP:in käsiteltävänä vielä muutaman uuden pankin perustamisasiakirjat. Moskovasta aikaisemmin toimintaluvan hakeneet pankit ovat anoneet myös EP:lta vahvistusta luvulle.

Toinen väline, jolla EP voi pakottaa liikepankkeja noudattamaan ohjeitaan, on pankkien luotottaminen. Vuoden vaihteessa EP:n käytettävissä olevat varat olivat 125 miljoonaa ruplaa, josta pitkäaikaisia oli 55 miljoonaa ruplaa (oma sidottu pääoma 10, lainaus vakuutusyhtiöltä 6 ja tulot talletustodistusten myynnistä 39 miljoonaa). Vuoden lopussa EP:n 39,4 miljoonan ruplan antolainauksen kokonaismäärästä vain 17 miljoonaa ruplaa oli annettu Viron liikepankeille (lopun menivät tasavallan ulkopuolelle tai yrityksille). Tämä merkitsee, että EP:n osuus liikepankkien muilta pankeilta otetuista luotoista oli kyllä lähes 40 %, mutta tasavallan kaikkien pankkien vastaavasta luvusta vain runsaat 3 %.

Eesti Pankin keskuspankkiasemaa vahvistaa myös oikeus järjestää ulkomaanvaluutan huutokauppoja. Tämän toiminnan EP aloitti Moskovan jälkeen toisena pankkina Neuvostoliitossa. Vuonna 1990 ehdittiin järjestää viisi huutokauppaa (kesä-, syys-, loka-, marras- ja joulukuussa). Osanottajien lukumäärä kasvoi kesäkuun kuudesta 76:een joulukuussa ja vastaavasti huutokauppojen tuotto 0,3 miljoonasta 10 miljoonaan ruplaan. Huutokauppojen ohella EP on suorittanut muutamia ulkomaanvaluutan osto- ja myyntioperaatioita. Myös muilla pankeilla on mahdollisuus tähän EP:n ulkomaanoperaatioiden osaston välityksellä.

Valitettavasti EP:lla sen ohella, ettei se vielä ole saanut täyttä tukea Moskovasta, on myös näkökantaeroja Viron viranomaisten kanssa. Taustalla lienee pyrkimys alistaa EP:n toiminta hallituksen valvonnan ja vaikutusvallan alaisuuteen. Esimerkiksi viime syksynä esitettiin parlamentille käsiteltäväksi tämänsuuntaisia Viron pankkilakia koskevia korjausehdotuksia. Hallitukselle olisi luonnollisesti helpompaa nykyisissä talous- sekä finanssilaman oloissa, ettei tasavallan keskuspankki voisi vastustaa eikä estää sen rahataloutta koskevien ratkaisujen toteuttamista. Mutta valtion budjetin ollessa jatkuvasti alijäämäinen aiheuttaa EP:n riippumattomuuden vähentäminen myös suuria lisäriskejä rahavarojen omistajille.

Edellä esitetyn perusteella voi todeta, että vuoden 1990 aikana EP on jatkuvasti varmistanut asemansa keskuspankkina. Se on alkanut laatia ja toteuttaa Viron pankkijärjestelmää sääteleviä ohjeita sekä ylläpitänyt vuoropuhelua Moskovian keskuselinten kanssa tasavallan taloudellisen itsenäistymisen puolesta. Lisäksi Eesti Pank suorittaa ulkomaanvaluutan operaatioita, järjestää valuuttahuutokauppoja, luotottaa liikepankkeja sekä antaa apua yrityksille ulkomaisten luottojen hakeemisessa. Eesti Pank on alkanut perustaa suoria suhteita Venäjän federaatiivisen tasavallan sekä muiden Baltian maiden keskuspankkeihin. Ei ole yhtäkään merkkiä siitä, etteivätkö nämä prosessit jatkuisi samansuuntaisesti myös tänä vuonna.

2 PANKKIEN KEHITYS

Edellytykset pankkijärjestelmän uusimiseksi olivat syntyneet jo ennen Viron pankkilain hyväksymistä, sillä Neuvostoliiton perestroikan suunnittelijat ymmärsivät hyvin, että rakennettava markkinatalous vaatii myös liiketalouspohjaista pankkijärjestelmää. Vuodesta 1930 alkaen Neuvostoliiton pankkikonttorit olivat näet toimineet hallituksen luottokiintiön jakelulaitoksina. Näiden valtion omistamien hallinnollisten pankkien hyvät puolet ovat ilmeiset suunnitelmataloudessa, jossa yhdestä pisteestä ohjataan sekä tavara- että rahavirtoja. Markkinataloudessa tavaravirtojen annetaan ohjautua markkinamekanismien mukaan niin, että kysyntä ja tarjonta sopeutuvat keskenään markkinoilla. Jos

tuotantoprosessi sopeutetaan markkinoihin, mutta rahatalouden ohjaaminen jää suunnittelupohjaiseksi, syntyy vaikeuksia sekä tuotantoyrityksille että pankeille. Siksi vuoden 1988 tammikuun 1. päivänä tapahtunut pankkijärjestelmän uudistus Neuvostoliitossa erotti keskuspankin varsinaisista pankeista niin, että viimeksi mainitut saivat olla lähinnä liiketoimintaa harjoittavia pankkeja. Koska tämä muutos kuitenkin säilytti valtiollisten pankkien verkoston, reformia oli pakko jatkaa ja vuoden 1988 lopussa perustettiin ensimmäiset liikepankit Neuvostoliittoon, niiden joukossa myös Tartu Kommertspank Virossa. Vuonna 1989 liikepankkeja perustettiin vain parisensataa, mutta vuonna 1990 Neuvostoliiton Gosbankissa rekisteröitiin peräti 1362 uutta liikepankkia, niiden joukossa 9 Virosta.

2.1 Pankkiverkoston saneeraus

Vuoden 1990 loppuun mennessä jo 12 liikepankkia oli saanut toimintaluvan Virossa:

- 1 Tartu Kommertspank (Tartto)
- 2 EVEA-pank (Tallinna)
- 3 "Esttexpank" (Tallinna)
- 4 Eesti Innovatsioonipank (Tallinna)
- 5 Virumaa Kommertspank (Rakvere)
- 6 Tallinna Pank (Tallinna)
- 7 Eesti Tööstuse ja Ehituse Kommertspank (Tallinna)
- 8 Pärnu Kommertspank (Pärnu)
- 9 Balti Ühispank (Tallinna)
- 10 Lõnna-Eesti Arengupank (Põlva)
- 11 Eesti Sotsiaalpank (Tallinna)
- 12 Lääne-Eesti Pank (Haapsalu)

Vuoden 1991 alussa toimintaluvan saanee vielä kaksi liikepankkia: Narva Pank sekä "Revalia" Tallinnassa. Kilingi-Nõmmen, Otepään ja Keilan liikepankkien perustamisasiakirjat ovat laatimisvaiheessa. Eesti Pankin ohjeiden mukaan oman pääoman vähimmäisvaatimus on 5 miljoonaa ruplaa perustettaessa uusia liikepankkeja Viroon. Vuoden 1995 loppuun asti on kiellettyä ottaa liikepankkien osakeomistajiksi Viron ulkopuolelta tulevia henkilöitä tai yrityksiä. Juuri tämän takia Balti Ühispankin toimintaluvan myöntäminen viivästyi muutaman kuukauden,

koska perustajajäseniksi oli otettu muutamia latvialaisia yrityksiä. Virossa on myös ulkomaisten pankkien edustustojen (toimipisteiden) avaaminen mahdollista, mutta tähän mennessä anomuksia ei ole esitetty EP:lle.

Entisten valtiollisten pankkien tilanne Virossa on hankala. Suurimman osan vuotta 1990 ne toimivat yleisliittolaisten järjestelmien haarakonttoreina. Vuoden loppupuoliskolla järjestelmiä alettiin saneerata osakeyhtiöiksi. Tämän prosessin puitteissa niiden tasavalloissa sijaitsevat verkostot itsenäistyivät. Siinä yhteydessä allekirjoitettiin myös sopimus Neuvostoliiton Vnešekombankin Tallinnan haarakonttorin toiminnan lakkauttamisesta sekä sen tilien ja ulkomaanvaluuttaoperaatioiden oikeuksien antamisesta EP:lle.

Samoin perustettiin valtiollisen Promstroibankin Viron järjestelmän rinnalle Eesti Tööstuse ja Ehituse Kommertsbank (yhdeällä pankilla on kahdet kasvot ja kaksi tilinpäätöstä). Niin ikään yleisliittolaisen Zilsotsbankin Viron verkosto uudelleenorganisoiu Eesti Sotsiaalpankiksi. Molempien uusien liikepankkien osakeomistajina on kymmeniä virolaisia suuryrityksiä. Niiden osakevolyyymi antaa uskottavuuspohjaa menestyksellistä toimintaa varten. Kuitenkin Eesti Sotsiaalpank on hajoamaisillaan, sillä jo kaksi sen haarakonttoreista on Tallinnan pääkonttorin ankarasta vastustuksesta huolimatta hakenut EP:lta lupaa muuttua itsenäisiksi liikepankeiksi ("Revalia" Tallinnassa ja Narvan osasto Narva Pankiksi).

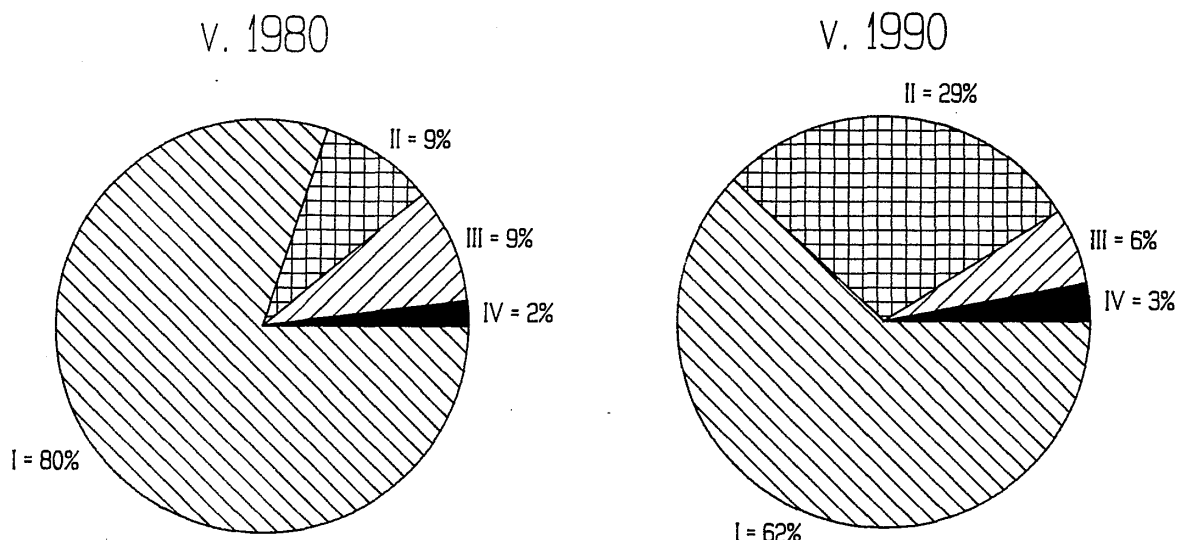
Moskovasta irtaantui myös yleisliittolaisen Maatalousteollisen pankin Virossa sijaitseva verkosto (14 konttoria). Se muutettiin valtiolliseksi Eesti Maapankiksi, joka toimii Viron hallituksen alaisuudessa. Maatalousteollinen pankki oli suurin luotonantaja tasavallassa (noin 60 % koko tasavallan antolainauksesta). Se myönsi Moskovan käskystä suuren osan pitkäaikaisista lainoistaan 20 vuodeksi ja 0,75 % korolla. Lisäksi se rahoitti valtion budjettialijäämää. Siksi sen omat talletusresurssit eivät riitä (vaje noin 40 %), vaan sen on lisäksi pakko lainata muilta pankeilta. Gosbank myy luottoa nyt 8 %:lla, muut pankit vielä kalliimmalla. Eesti Maapankilla on siten suuria vaikeuksia kannattavuutensa kanssa ja siksi sen on lähiaikoina ponnisteltava kovasti asian ratkaisemiseksi Viron pankkilain mukaisesti.

Säästöpankit ovat Virossa vielä kytkettyjä yleisliittolaiseen järjestelmään ja ne toimivat suoraan Gosbankin alaisuudessa. Uudessa Neuvostoliiton pankkilaissa sallitaan kyllä niiden verkoston luovuttaminen tasavalloille, mutta vain yhdellä ehdolla. Pankkilain toteuttamisen asetuksessa on näet sanottu, että säästöpankkijärjestelmä varoineen jää edelleenkin yleisliittolaiseksi omaisuudeksi. Jos silloin liitto-tasavalta haluaa itsenäistää säästöpankkeja, on sen otettava itselleen se osa valtionvelasta, joka on rahoitettu tasavallan alueelta kerättyjen säästöjen avulla.¹

Koska Neuvostoliiton valtion sisäistä velkaa on nykyään runsaat 550 miljardia ruplaa eli lähes 2 000 ruplaa per asukas, mutta Virossa on säästöpankeissa yleisön talletuksia vain noin 1 400 ruplaa per asukas, merkitsisi säästöpankkien itsenäistäminen koko säästösumman jäämistä edelleen liittovaltion sisäisen velan katteeksi. Tästä taas tasavallalle ei olisi mitään hyötyä. Tämän takia yleisölle on pyritty löytämään uusia vaihtoehtoisia tkohteita (EP:n talletustodistukset, liikepankkien ja yritysten osakkeet ym.).

Vaikka yleisön talletukset säästöpankeissa supistuvat 143.8 miljoonan ruplan verran vuonna 1990, kasvoi liikkeessä olevan käteisrahan määrä valitettavasti samanaikaisesti vielä enemmän. Kuten kuviosta 1 käy ilmi, kotona säilytettävien säästöjen osuus yleisön kaikista varoista on viimeksi kuluneen 10 vuoden aikana kolminkertaistunut ja on nyt jo lähes kolmasosa. Toisaalta se tosiasia, että arvopaperitalletusten osuus yleisön 3,5 miljardin ruplan suuruisista säästövaroista on vain 3 % osoittaa arvopaperimarkkinoiden kehittymättömyyden Virossa kuten koko Neuvostoliitossakin. Tästä löytyy raskas raivaamaton työkenttä.

¹ Известия, 19.12.1990 г.

KUVIO 1. Viron väestön säästöjen rakenne²

- I = Talletukset pankeissa
- II = Yleisön hallussa oleva käteisraha
- III = Vakuutussäästöt
- IV = Arvopaperisäästöt

Pankkien saneerauksen ohella myös vakuutusyhtiöt ovat Virossa alkaneet kehittyä markkinatalouden suuntaan. Tähän mennessä on jo 14 vakuutus-toimintaa harjoittavaa yhtiötä perustettu. Näiden joukossa on kaksi valtiollista pitkään toiminutta yhtiötä: Eesti Riilik Kindlustus (Viron valtiollinen vakuutus) ja Ingosstrahk. Ensimmäinen harjoittaa monipuolista kotimaista toimintaa, toinen on erikoistunut kansainvälisiin yhteyksiin. Lisäksi on toimintaluvan saaneet 12 uutta ei-valtiollista vakuutusyhtiötä, joista 10 on virolaisyritysten omistamia.

Eräät yhtiöt tavoittelevat Viroa laajempaa toimintakenttää. Esimerkiksi Balti Kindlustus vakuutusyhtiö, kuten nimestäkin ilmenee, pyrkii laajentamaan toimintansa koko Baltian alueelle. Aluksi se vakuuttaa kuitenkin vain henkilöautoja. Sen myöntämässä vakuutuksissa yritetään korvata vahingot ei vain rahalla, kuten muut tekevät, vaan myös kor-

² Kaubandus - Tööstuskoja Teataja, 1991, Nr. 1, lk. 7.

jaamalla kolareissa vaurioituneet autot. Viron oloissa, missä on kova puute auton varaosista ja varaosien hinnat mustassa pörssissä ovat mielettömiä, korjausmahdollisuus kiinnostaa vakuutuksenottajia huomattavasti enemmän kuin katteeton ruplakorvaus. Valitettavasti tämän yhtiön vakuutusmaksut ovat suurten riskien vuoksi hyvin korkeat, tietyissä vakuutuslajeissa yli 4 % vakuutusarvosta.

Viron uusista vakuutusyhtiöistä kaksi on kansainvälistä. Toisen yhtiön ulkomaisena osapuolena on Viron yritysten ohella 10 prosentin omistusosuudella suomalainen Pohjola-yhtiö. Toisen yhtiön perustivat virolainen Eesti Riiklik Kindlustus ruotsalaisen vakuutusyhtiö Trugg-Hansan kanssa. Perustettu yhteisyritys Hansa Kindlustus ilmoitti aloittavansa teollisuutta ja lääketiedettä käsittelevän vakuutustoimintansa keväällä.³ Vielä ei ole tarkkoja tietoja siitä, kuinka monta näistä kahdestatoista vakuutusyhtiöstä on ehtinyt aloittaa vakuutustoimintansa, tai missä määrin ne vielä kamppailevat perustamisvaikeuksien kanssa.

Eesti Pankissa on myös levinnyt ajatus, että Viron suurimmat vakuutusyhtiöt olisi hyvä saneerata osakepankeiksi ja että ne vakuutusmaksuista keräämillään rahoilla saisivat harjoittaa suoraa luottotoimintaa. Myös Viron pienyritysten liiton (EVEA pankin pääomistaja) johtokunta on ilmoittanut haluavansa aloittaa jäsenyritystensä vakuuttamisen. Koska Viron oma vakuutusyhtiölaki on vielä valmisteluvaiheessa, pitäisi näitä mielipiteitä koota sen pykäliin.

Myös osakepörssi on vasta perustamisvaiheessa Virossa, vaikka onkin ilmoitettu, että se on Balti Ühispankin aloitteesta jo perustettu. Koska osakkeiden vapaa myynti markkinoilla sekä niiden kauppaaminen markkinakurssiin ovat vielä laillistamatta, on vaikea kuvitella, kuinka pörssi voisi aloittaa ainakaan virallistesti toimintansa.

2.2 Pankkitoiminnan kehitys

Viime aikoina Virossa on tapahtunut huomattavia muutoksia pankkitoiminnassa. Kaikkien pankkien luottokanta sekä sen muutokset olivat

³ Kaubandus - Tööstuskoja Teataja, 1991, Nr. 1, lk. 7.

vuonna 1990 Gosbankin Viron konttorin tietojen mukaan taulukon 2 mukaisia.

TAULUKKO 2.

Pankkien antolainauksen määrä Virossa (miljoona ruplaa)

	Yhteensä	Valtiolliset pankit	Liike- pankit
Saldo 1.1.1990	1376	1265	111
Saldo 1.1.1991	1842	1353	489
Abs. kasvun määrä	466	88	378
Kasvuvauhti (%)	34	7	340

Luvuista nähdään, että kun luottojen kokonaismäärä kasvoi vuodessa 34 %, niin liikepankkien osalta kasvu oli 340 %. Kaikista lainoista 94,2 % annettiin pankkien omien luottoresurssien pohjalta ja 5,8 %:iin saatiin lisäresursseja Gosbankilta, jonka hallussa säästöpankeissa sijaitsevat yleisön talletukset olivat.

Vuoden 1990 lopun luottokannasta oli 1 234 miljoonaa ruplaa (67 %) lyhytaikaisia ja 608 miljoonaa (33 %) pitkäaikaisia luottoja. Pitkäaikaisien luottojen kasvu oli 20 %, kun samanaikaisesti lyhytaikaisten kasvu oli kaksinkertainen, eli 42 %. Esitetyistä luvuista käy ilmi, että muutos on kulkenut kahteen suuntaan - liikepankkien merkitys luottomarkkinoilla on kasvanut ja luototusaika on lyhentynyt. Luottojen volyymin kasvu ei ilmeisesti heijasta tuotantovoimien elpymistä, vaan pikemminkin inflaatiovauhdin ja maksuhäiriöiden kasvua yleensä sekä Neuvostoliitossa että Virossa.

Pankkitoiminnassa tapahtuneita muutoksia tarkasteltaessa käy ilmi, että yhä enemmän sanoudutaan irti hallinnollisista ja pankeille vieraista toiminnoista. Kaikki pankit ovat esimerkiksi lopettaneet yritysten palkkasummien valvonnan - käteisrahaa annetaan pankkikassoista palkoiksi kysytyn summan verran. Toisaalta luottoresurssien kauppa pankkien välillä on laajentunut olennaisesti (kaikki liikepankit ostivat lisäresursseja). Koska tilisiirtojen suoritus-aika on Neuvostoliitossa

tossa kovin pitkä (maksut ovat matkalla päiviä tai jopa viikkoja), ovat myös factoring operaatiot alkaneet levitä laajasti.

Muutoksia tarkasteltaessa tulee myös huomioida korkokannan pysyvä nousu. Vuoden 1991 tammi- helmikuussa se pysähtyi väliaikaisesti 15 % tienoille. Vuosi sitten se oli liikepankeilla noin 10 %. Erittäin huomattava on koron nousu ollut entisten hallinnollisten pankkien asiakkaille. Tähän on kaksi syytä. Toisaalta luottokorkojen ylärajaa nostettiin Neuvostoliitossa presidentin asetuksella vuoden 1990 marraskuun 1 päivästä lukien. Toisaalta Gosbank on vuoden 1990 aikana nostanut myöntämänsä lisärahoituksen korkoa 1,5 prosentista 8 prosenttiin ja näistä lisävaroista pankit pystyvät myöntämään lainoja vain sallittua ylärajaa korkeammilla koroilla. Edellä mainittu presidentin asetus kieltää liikepankkeja myöntämästä kalliimpia lainoja kuin mitä hallinnollisille pankeille on sallittu, mutta varsinkin Virossa toimivat liikepankit kiertävät tätä asetusta vaikka niitä uhataan lisäkorkotulojen takavarikoimisella valtiolle.

Viron pankeista tasavallan ulkopuolelle annettujen luottojen osuus on myös kasvanut. Pääsyy tähän on se tosiasia, että luottojen kysyntä muilla alueilla (esim. Moskovassa ja Leningradissa) on suurempi kuin Virossa, ja siksi muualla ollaan valmiita maksamaan korkeampia korkoja. Neuvostoliiton epävakaa poliittisesta ja juridisesta tilanteesta johtuen näihin luottoihin liittyy suuria riskejä, joita on mahdollista ennakoita.

Pankkitoiminnan kehitystä Virossa voisi arvioida suotuisaksi, ellei seuraavia kolmea ongelmaa olisi. Ensiksi, kaikki tämä toiminta tapahtuu yhä heikkenevällä ruplalla eikä kukaan tiedä, mikä sen arvo on huomenna tai mitä Kreml suunnittelee sen kohtalosta. Siksi liikepankit vaihtavat yhä innokkaimmin ruplavarantojaan ulkomaanvaluuttaan. Vaikka esimerkiksi FIM:n hinta oli EP:in maaliskuun 11 päivänä 1991 järjestämässä huutokaupassa noussut jo yli mustan pörssin kurssin (100 FIM = 1150 ruplaa), oli valuuttaostajien joukossa myös muutamia paikallisia pankeja.

Toiseksi ongelmaksi on muodostunut niin teoreettisten tietojen kuin käytännön kokemustenkin puute arvioida suuria riskejä. Kieltäydytään

kyllä antamsta lainoja esimerkiksi Aserbaidžanille lähes 100 %:n korralla, mutta merkittäviä lainoja on kuitenkin annettu maksukyvyttömilte yrityksille sekä Virossa että sen ulkopuolella. Vuoden 1990 lopussa maksamattomien erääntyneiden luottojen osuus liikepankkien kaikista luottosaamisista oli 8,1 % ja yhdellä pankilla jopa 50 %.

Kolmanneksi ongelmaksi on muodostunut pankkitarkastuksen puuttuminen. Vuosi sitten Gosbank lopetti pankkitarkastustoimintansa tasavallan alueella ja lakkautti tarkastusosastonsa. Toistaiseksi EP ei ole vielä pystynyt perustamaan tilalle omaa tarkastusosastoa ja siten kaikki pankit ovat jo pitkään olleet vailla valvontaa.

3 RAHATALOUDEN KEHITYSNÄKYMÄT

Pankkijärjestelmän myönteinen kehitys Virossa viime vuonna ei ole tapahtunut vakaasti kehittyvissä oloissa, vaan tilanteessa, jossa muutokset ovat olleet sekä suunnaltaan että vauhdiltaan paljolti odottamattomia. Siksi pankkien oli operaatioissaan kyettävä reagoimaan yllättäenkin muuttuneisiin oloihin välttääkseen suuria vahinkoja. Karakterisoimalla muutosten luonnetta yhdessä lauseessa voisi sanoa, että epävarmuuden lisääntyminen rahataloudessa jatkuu edelleen, eikä sumu tulevaisuusnäkyvien ympäriltä ole vielä hälvennyt. Toisaalta tämä epävarmuus tavallaan helpotti liikepankkien varttumista, koska tällaisissa oloissa yritykset ja yleisö pyrkivät tallettamaan rahasäästöjään kohteisiin, joissa niiden arvon säilymisen todennäköisyys olisi mahdollisimman suuri. Yleisön mielipiteen mukaan liikepankkien osakkeet ja talletustilit jäivät turvallisuustasoltaan selvästi toiselle sijalle reaalisijoituksiin verrattuna. Samalla inflaatio-odotusten vuoksi oltiin valmiita maksamaan luotoista korkeita korkoja pankeille.

3.1 Muutosten suuntia

Epävarmuuden kasvu Viron rahataloudessa johtuu useasta syystä, mutta ilmeisesti pääasiassa taloudellisen kehityksen yhä huonommista näkymistä Neuvostoliitossa.

Kansainvälisen valuuttarahaston, Maailmanpankin, Taloudellisen yhteistyö- ja kehittämissjärjestön sekä Euroopan jälleenrakennus- ja kehityspankin asiantuntijat ennustivat tutkimuksessaan, että vuonna 1990 Neuvostoliiton kokonaistuotanto supistuu 5 prosenttia tai enemmän, työttömyys kasvaa 3-kertaiseksi ja inflaatio ylittää 50 prosenttia.⁴ Vaikka myös SNTL:n tilastokomitean tiedotuksessa todetaan, että sosiaalinen ja taloudellinen tilanne Neuvostoliitossa huonontui vuonna 1990 tuntuvasti, kriisi-ilmiöt lisääntyivät ja levisivät kaikille talousaloille ja koskivat varsinkin rahaliikettä, tiedotuksessa kuitenkin korostetaan, ettei huonontuminen ollut niin nopeaa kuin mitä ulkomaiset tutkijat olivat ennustaneet. Tilastotietojen mukaan BKT supistui 2 prosenttia, kansantulo 4 prosenttia ja työn tuottavuus 3 prosenttia edelliseen vuoteen verrattuna. Työttömiä oli vuoden lopussa kaksi miljoonaa, sillä työllistetyn väestön määrä laski 0,9 miljoonaa. Väestön tyydyttämättömän kysynnän kasvuksi arvioitiin 55 miljardia ruplaa ja inflaatioksi laskettiin 19 %. On varsin todennäköistä, että todellinen tilanne oli esitettyä huonompi. Esimerkiksi inflaationlaskelmien perustaksi oletettiin varovaisesti kuluttajahintojen 5,3 %:n ja palvelujen hintojen 3 %:n nousu. Sitä paitsi hintaindeksin laskentamalli on Neuvostoliitossa kokonaan toisenlainen kuin länsimaissa eikä se ota huomioon kaikkia hinnanmuutoksia.⁵

Viimeaikainen taloudellinen kehitys Virossa noudattaa yleisliittolaisista suuntaa. Niinpä teollisuustuotanto supistui tasavallassa viime vuonna 1 %, maataloustuotanto 7,5 % ja työläisten lukumäärä teollisuudessa 4,4 % (7600 henkilöä). Vaikka vähittäiskauppa kasvoi peräti 26 %, oli kasvu suurimmalta osin hintojen nousun tulos. Laskelmien mukaan ruplamääräiset hinnat nousivat Virossa 21,4 % vuoden 1990 viimeisellä neljänneksellä.⁶

Neuvostoliiton talousvaikeudet ilmenivät myös suurina häiriöinä maan rahataloudessa. Tilastotietojen mukaan Neuvostoliiton sisäinen velka kasvoi 150 miljardia ruplaa vuonna 1990 ja ylitti siten yhteismääräl-

⁴ Neuvosto Karjala, 5.2.1991.

⁵ Neuvosto Karjala, 21.1.1991.

⁶ OPMAN, Mart; Rahva Hääl, 5.2.1991.

tään 550 miljardia. Valtion budjettivaje oli 58,1 miljardia ruplaa eli 13 % budjettituloista (todellinen vaje on budjettimenojen katteeksi otettujen luottojen verran suurempi). Lisäksi voidaan mainita, että yleisön hallussa olevan käteisrahan määrä kasvoi 28 miljardia ruplaa eli 26,7 %.⁷

Vuonna 1989 yleisön tyydyttämätön kysyntä kasvoi tutkimusten mukaan Virossa 800 miljoonaan ruplaan ja se koski 73 % väestöstä.⁸ Vuoden 1990 aikana tilanne paheni edelleen. Tämä ilmenee selvästi tarkasteltaessa liikkeessä olevan rahan määrää (Taulukko 3).

TAULUKKO 3.

Vuosi	Käteisrahämäärän absoluuttiset muutokset Virossa (miljoona ruplaa)
1986	-231
1987	-237
1988	-169
1989	+ 3
1990	+569

Esitetyistä luvuista ilmenee, että kun liikkeessä olevan rahan määrä aikaisemmin supistui tasavallan alueella, niin vuodesta 1989 lähtien tilanne on muuttunut päinvastaiseksi. Yksi ilmeinen syy käteisrahan volyymin kasvuun on tavarapula. Raskaasti alijäämäisissä oloissa yleisö alkoi kasvattaa hallussaan olevan käteisrahan määrää kyetäkseen heti ostamaan haluamiaan tavaroita, jos niitä vain on kaupan. Toinen syy on pankkien ajoittaiset vaikeudet tyydyttää asiakkaittensa käteisrahan kysyntää, sillä uusia seteleitä ei saada painosta riittäviä määriä. Luultavasti näitä prosesseja voimistaa edelleen Neuvostoliiton presidentin asetus, joka rajoittaa yleisön oikeutta nostaa käteisrahaa pankkitileiltä 500 ruplaan kuukaudessa per asiakas. Lisäksi Gosbank rajoitti nosto-oikeuden koskemaan vain säästöpankkien asiakkaita, joten liikepankeissa olevilta yleisön tileiltä käteisrahan antaminen pysäytettiin väliaikaisesti kokonaan. On hyvin todennäköistä, että

⁷ Uut Kaubanduses, 1990, Nr. 6, lk. 3.

⁸ Kts. alaviite 7.

yleisö reagoi nosto-oikeuden rajoittamiseen supistamalla tilirahansa määrää huomattavasti.

Talouden alamäen ja rahan arvon heikentymisen rinnalla on alkanut nousta esille uusi, varsinkin rahataloutta koskeva moraalinen ongelma: kurin heikentyminen sekä lakien ja asetusten kiertäminen. Tämä johtuu talousongelmien ohella myös siitä, että yleisliittolaisia sääntöjä on valtava määrä, niissä on paljon ristiriitoja eikä kukaan tiedä tarkkaan, mitkä niistä ovat vielä voimassa ja mitkä eivät. Rappeutumisprosessi syvenee nopeasti vielä siitakin syystä, että paikalliset elimet antavat asetuksia, jotka ovat ristiriidassa yleisliittolaisten kanssa. Esimerkkinä voisi mainita tilanteen pankkitoiminnan alalla Virossa. Tasavallassa on kaksi pankkitoimintaa ohjaavaa elintä: Eesti Pank sekä Gosbankin konttori. Molemmat antavat käskyjä varsinaisille pankeille, mutta kumpikaan ei pysty valvomaan niiden toteuttamista, sillä molemmilta puuttuu pankkivalvontaa harjoittava pankkitarkastusjärjestelmä kokonaan.

Pahinta oloissa, joissa kuri heikentyy huomattavasti, on se tosiasia, että valtaelimet itse näyttävät esikuvaa laillisuuden kiertämisessä. Esimerkkinä voi mainita Neuvostoliiton presidentin Mikhail Gorbatschovin tammikuun 22 päivänä 1991 antaman asetuksen suurten setelien vaihdosta. Sen mukaan rahanvaihtolautakunnalla on oikeus julistaa osa ihmisten rahasäästöistä epärehellisesti saaduiksi ilman tuomioistuinten päätöstä. Lautakunnan päätöksestä on mahdotonta valittaa oikeuteen. Samalla asetuksella kumotaan asiakkaan oikeus käyttää vapaasti säästötileillä olevia varojaan (em. 500 ruplan nostorajoitus kuukaudessa).

Vaikkakin Neuvostoliiton varapresidentti Gennadi Janajev vakuutti, että suurten setelien vaihto on ensimmäinen vakava toimenpide maan rahatalouden tervehdyttämisessä ja että varjotaloudelle on annettu tuntuva isku⁹, niin tähän voisi huomauttaa, että päinvastoin talousuudistukselle on annettu vakava isku. Moscow News sanomalehti painoikin setelinvaihtoa käsittelevän sivun otsikoksi "The Anti-Reform Reform"

⁹ Neuvosto Karjala, 7.2.1991.

ja lisäsi, että näin Neuvostoliiton uusi hallitus paljasti selvästi sen, miten se suhtautuu kansalaisiin ja heidän oikeuksiin.¹⁰

Näissä epävarmoissa oloissa pankit luonnollisesti nostavat takuuvaatimuksiaan ja korkojaan kasvaneiden riskien takia. Tämä rajoittaa uudistusprosessin rahoittamista pankkiluottojen avulla (täytyy myös muistaa luottoaikojen lyhentymistendenssi). Toisaalta, riskit edistävät kilpailua rahalaitosten välillä, koska tallettajat alkavat myös valita pankkinsa huolellisemmin.

3.2 Arvio jatkokehityksestä

Neuvostoliiton hallituksen talousuudistuksen toteuttamiseksi tähän asti suoritettujen toimenpiteiden perusteella suhtaudun varsin pessimistisesti koko maan talousuudistuksen menestysmahdollisuuksiin. Syynä on se, että usein annetaan ristiriitaisia käskyjä, toimenpiteitä ei viedä loppuun saakka eikä oikeitakaan keinoja oteta käyttöön sopivana aikana ja luonnollisessa järjestyksessä. Siksi taloudessa ei ole saavutettu riittävästi myönteisiä tuloksia ja siksi yleisön mielipide alkanee jo muuttua markkinatalouden vastaiseksi. Kun esimerkiksi kesäkuussa 1989 osuustoimintaan suhtautui kielteisesti 29,4 % Neuvostoliiton väestöstä, niin vuotta myöhemmin vastaava luku oli jo 42,2 %.¹¹

Mielestäni ulkomaiset tiedemiehet arvioivat varsin objektiivisesti Neuvostoliiton tilannetta ja kehitysmahdollisuuksia. Esimerkiksi ruotsalainen taloustieteilijä, kirjailija ja filosofian tohtori, Tukholman yliopiston professori Sven Grasmanin mukaan Neuvostoliiton talouden ongelmat ovat ennen kaikkea järjestelytyön, hinnanmuodostuksen, taloudellisen kannustamisen ja resurssien jakamisen ongelmia. Meidän olisi tärkeämpää ottaa oppia tällaisista arvioista kuin lainata rahaa.¹²

¹⁰ Moscow News, 1991, Nr. 5, p. 4.

¹¹ ВАЩУКОВ, Леонид. Деловой мир, 12.2.1991 г.

¹² Varenov, Viktor; Neuvosto Karjala, 19.12.1990.

Yhtyisin myös Suomen Pankin tutkimusosaston päällikön Heikki Koskenkylän TT-komitean taloustieteen työryhmän Tallinnassa marraskuun 2. - 5.11.1990 pidetyssä symposiumissa ilmaisemaann mielipiteeseen, että Neuvostoliitossa ensimmäinen tehtävä on käynnistää markkinoiden toiminta. Koska kehittyneiden markkinoiden luomiseen tarvitaan aikaa, olisi koulutusta ja kokemuksia aluksi hankittava yksinkertaisimmista markkinamuodoista, esimerkiksi raaka-aineiden, rahan, työvoiman ym. huutokauppaamisesta.¹³ Tämän suosituksen tueksi voisin todeta, että esimerkiksi Eesti Pank on verrattuna muihin toiminta-alueisiinsa menestynyt nimenomaan valuuttahuutokauppojen saralla.

Täysin päteväksi katson myös tunnetun yhdysvaltalaisen liikemiehen Piter Marsyn suosituksen Neuvostoliitolle: "On huomioitava, että minkä tahansa taloudellisen ohjelman toteuttaminen koko maan alueella voi epäonnistua. On aloitettava niistä alueista, jotka sopivat parhaimmin uudistettaviksi ja joissa menestymisen mahdollisuus on suurin".¹⁴ Edelleen olen edelleen sitä mieltä, että Virossa markkinatalouteen siirtymisen mahdollisuudet ovat täysin realistisia. Tätä mielipidettä tukevat sekä pankkiuudistuksemme tulokset että hintareformimme hyvin rauhallinen käynnistyminen viime lokakuussa. Tästä kertoo myös se tosiasia, että kun Virolla oli vuoden 1988 kauppavaihdossa puolen miljardin ruplan suuruinen vaje Neuvostoliiton muiden alueiden kanssa, niin vuoden 1990 yhdeksän ensimmäisen kuukauden aikana Viron vienti muualle Neuvostoliittoon ylitti tuonnin jo 31 miljoonalla ruplalla.¹⁵

Oloissa, joissa komentososialismin runko Neuvostoliitossa on vielä murtamatta ja Viro on edelleen Neuvostoliiton pieni osavaltio, suuremman taloudellisen ja poliittisen riippumattomuuden saavuttaminen suhteessa Moskovaan edesauttaisi mielestäni markkinatalouteen siirtymisen onnistumismahdollisuuksia tasavallassamme. Tässä on valittavana kaksi tietä: toinen on keskustelut keskushallituksen kanssa suurempien oikeuksien saavuttamiseksi sekä yhteystoiminta muiden riippumattomuuteen pyrkivien osavaltioiden kanssa Moskovan vastaisen yhteisrintaman luo-

¹³ Kaubandus - Tööstuskoja Teataja, 1991, Nr. 1, lk. 7.

¹⁴ Neuvosto Karjala, 21.11.1990.

¹⁵ VIILUP, Lembit, Päeväleht, 1.2.1991.

miseksi. Toinen tie on taloutemme kannattavuuden parantaminen ja riippumattomuuden kasvattaminen suhteessa keskuselimiin. Siirtyminen markkinatalouteen helpottuisi huomattavasti, jos tasavallassamme olisi normaalisti toimiva pankkijärjestelmä ja uskottava valuutta.

Tämän tehtävän esteeksi on toistaiseksi jäänyt yksi suuri kompastuskiivi - Gosbankin Virossa sijaitseva konttori. Tulevaisuudennäkymät ovat kuitenkin rohkaisevia. Neuvostoliiton uudessa pankkilaisissa tasavalloille annetaan oikeus perustaa oma keskuspankki ja alistaa pankkiverkosto sen hallintaan. Tämän tuloksena Gosbankin tasavalloissa sijaitsevien konttorien toiminta ennen pitkää lakkautetaan ja niiden oikeudet sekä velvollisuudet siirtyvät tasavaltojen keskuspankeille.

Korostaisin myös, että ruplan maine on viime aikoina huonontunut jo niin paljon, että ruplakauppaa on ruvettu välttämään. Virossa oman rahan liikkeelle laskemisen toivotaan tuovan helpotusta asiaan. Tämä erottaisi Viron talouden yhä heikkenevän ruplan kielteisistä vaikutuksista. Realistisia mahdollisuuksia saada Moskovalta lupaa tähän ei kuitenkaan vielä näy olevan. Siitä huolimatta meillä tulisi olla valmius sopivan hetken tullessa laskea pikaisesti liikkeelle oma valuutta. Viro onkin käynnistänyt omien seteleiden ja kolikoiden valmistamisen ja arvioni mukaan jo tänä keväänä ollaan valmiita rahan vaihtamiseen. Mainittakoon, että kolikkojen lyömiseen tarvittavaa metallia meille myy suomalainen Outokumpu Poricopper Oy.

Vaikeampaa kuin omien seteleiden painaminen tai kolikoiden lyöminen on ollut niiden käyttöönottoa koskevan suunnitelman laatiminen. Vuoden 1990 lopussa sekä Viron hallitus että EP esittivät omat suunnitelmansa rahauudistuksen toteuttamiseksi. Mielestäni kumpikaan näistä ei ole toteuttamiskelpoinen tilanteessa, jossa Viro edelleen on Neuvostoliittoon kuuluva tasavalta ja jossa Moskova ei anna meille virallista lupaa oman valuutan käyttöönottoon.¹⁶ Tämän vuoksi on esitetty ajatus, että Viron alueella otettaisiin käyttöön jokin ulkomainen valuutta tai käytettäisiin omia seteleitä pelkästään ostosekkeinä Ukrainan mallin mukaisesti.

¹⁶ SÖRG, Mart, Postimees, 13.12.1990.

Kuten Neuvostoliitossa yleisesti, niin myös Virossa rahatalouden tilanne on yleisten taloudellisten vaikeuksien myötä viime aikoina huonontunut huomattavasti ja kaipaa pikaista saneerausta. Valittu tie markkinatalouteen voi olla pitkä ja vaikea ja epäonnistumisen vaara on hyvin suuri. Uskon kuitenkin, että Viro loppujen lopuksi saa haluamansa markkinapohjaisen rahatalouden. Paljonko se käytännössä eroaa tämän hetkisistä näkemyksistämme, emme vielä osaa sanoa.

SUOMEN PANKIN KESKUSTELUALOITTEITA

ISSN 0785-3572

- 1/91 RISTO PELTOKANGAS Usean faktorin korkorakennemallit ja immunisaatio. 1991. 82 s. (ISBN 951-686-274-8)
- 2/91 ANTTI URVAS Volatile Exchange Rates and Speculation - Can the Dollar Movements of the 1980s Be Explained? 1991. 124 s. (ISBN 951-686-275-6)
- 3/91 MIKKO NISKANEN Velkakirjojen hinnoittelu arbitraasimallissa. 1991. 87 s. (ISBN 951-686-276-4)
- 4/91 CHRISTIAN C. STARCK Specifying a Bayesian Vector Autoregression for Short-Run Macroeconomic Forecasting with an Application to Finland. 1991. 35 s. (ISBN 951-686-279-9)
- 5/91 TUOMAS SAARENHEIMO Rahoitusvirtamallit ja kotitalouksien portfoliovalinta. 1991. 132 s. (ISBN 951-686-280-2)
- 6/91 MART SÖRG Uusimmat kehityspiirteet Viron rahataloudessa. 1991. 30 s. (ISBN 951-686-281-0)

